

ایران ورجاوند

مجله ایران‌شناسی | سال ۵ | شماره ۸ | بهار و تابستان ۱۴۰۱ | ۵۰۰۰۰ تومان

- ◆ باستان‌شناسی موسیقی: برخی از ملاحظات نظری و روش‌شناختی
- ◆ یافته‌های چارلز ماسون از بگرام و شناسایی ضرابخانه اسلامی فروان
- ◆ بهره‌برداری از معادن و چالش‌های آن برای میراث فرهنگی و تاریخی کشور
- ◆ تافونومی چیست، چه نیست و چرا تافونومیست‌ها باید به این تفاوت توجه کنند؟

ایران ورجاوند

ایران ورجاوند زنده است

دوفصلنامه ایران شناسی

سال ۵ | شماره ۸ | بهار و تابستان ۱۴۰۱ | ۷۲ صفحه |
شماره ثبت مجله: ۸۰۶۸۸ | شماره ثبت نشان: ۲۹۶۲۹۸ |
صاحب امتیاز و مدیر و سردبیر: دکتر شاهین آریامنش |
مدیر داخلی: هوشنگ رستمی |

نشان مجله ایران ورجاوند برگرفته از گنجبری ساسانی یافت شده از تیسفون عراق مربوط به دوره ساسانی است. داستان این گنجبری به سال‌ها پیش بازمی‌گردد هنگامی که اسکار رویتز باستان‌شناس آلمانی همراه گروهش در سال ۱۹۲۹ میلادی در تیسفون در محدوده ساختمان بزرگی با نام معارید در حدود ۳ کیلومتری تاق کسری و ۱/۷۵ کیلومتری شمال دهکده سلمان پاک به کاوش‌های باستان‌شناسی پرداخت که در این کاوش‌ها از محلی که سپس تر خانه معارید ۶ نام گرفت شماری صفحه‌های گنجبری گرد به دست آورد که در میان آنها صفحه گردی با دو بال گشوده شده از روبه‌رو وجود داشت که این دو بال، نشانی به شکل هلال ماه را در بر گرفته‌اند. این گنجبری در موزه برلین آلمان نگهداری می‌شود.

تصویر جلد: ژنوس اسرائیس / اورمزد و ستایشگر، حدود سده سوم میلادی، کوشانی، بلخ، شمال افغانستان، موزه متروپولیتن نیویورک

تهران، صندوق پستی ۱۴۵۱۵-۵۶۹

www.iranvarjavand.ir

Iranvarjavand@hotmail.com

۰۹۳۹۵۹۶۹۴۶۶

چاپخانه: ایران کهن

همه حقوق این اثر برای ایران ورجاوند محفوظ است. تکثیر، انتشار، چاپ و بازنویسی این اثر یا بخشی از آن به هر شیوه همچون رونوشت، انتشار الکترونیکی، ضبط و ذخیره روی سی دی و چیزهایی از این دست بدون موافقت کتبی و قبلی مجله ایران ورجاوند ممنوع است و متخلفان بر پایه قانون «حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ایران» تحت پیگرد قرار خواهند گرفت.

| با همکاری گروه پژوهشی باستان‌کاوی تیسافرن |

”سیاهه“

مقاله

بهره‌برداری از معادن و چالش‌های آن برای میراث فرهنگی و تاریخی کشور | حامد مولایی کردشولی ۴
یافته‌های چارلز ماسون از بگرام و شناسایی ضرابخانه اسلامی فروان اجو کریب، ترجمه باقر فاضلی ۲۵
باستان‌شناسی موسیقی: برخی از ملاحظات نظری و روش‌شناختی | آرنُدا جی باوٹ، ترجمه علی رستمی ۴۱

تافونومی چیست، چه نیست و چرا تافونومیست‌ها باید به این تفاوت توجه کنند؟ | آر. لی لایمن، ترجمه
علیرضا یزدانی سنگری ۵۳

درگذشتگان

درگذشتگان ایران‌شناسی | آرشاک ایروانیان ۷۰

مقاله

مجله ایران شناسی ایران ورجاوند

بهره‌برداری از معادن و چالش‌های آن برای میراث فرهنگی و تاریخی کشور

حامد مولایی‌کردشولی

چکیده

میراث فرهنگی آینه زندگی گذشتگان که سیر حرکت انسان در طول تاریخ بشریت را بازگو می‌کند. بدون شک شناخت و حفظ هویت و روح فرهنگی مردمان هیچ سرزمینی بدون صیانت از میراث فرهنگی و آثار باقی مانده از قرون گذشته امکان‌پذیر نخواهد بود. پویایی فرهنگی جامعه نیازمند پیوستگی میان دیروز، امروز و فردای کشور است، به همین دلیل امروزه حفظ میراث فرهنگی به عنوان پشتوانه‌ای برای تداوم حیات فرهنگی آینده مطرح می‌شود. اهمیت حفاظت از آثار باستانی فرهنگی به عنوان میراث ماندگار، گواهی بر هویت فرهنگی ملی و اقدامی موثر در راستای دستیابی جامعه به توسعه است. میراث گذشته منابع بدون جایگزینی است که می‌توانند میان گذشته و آینده ما وحدت ایجاد کنند. نگاهی گذرا به وضعیت نگهداری از میراث فرهنگی ایران نشان می‌دهد که بسیاری از محوطه‌ها و آثار باستانی این سرزمین فاقد یک چشم‌انداز روشن حفاظتی است. در نتیجه عدم یک برنامه جامع و منسجم حفاظت آثار باستانی در مقابل خطرات توسعه تدریجی مدرن مانند سدسازی، راه آهن، جاده‌سازی و معدن‌کاوی جدید بسیاری از آثار باستانی نابود شده است. بهره‌برداری از معادن کشور بدون توجه و رعایت اصول و قوانین میراث فرهنگی اثرات نامطلوب و جبران‌ناپذیری می‌گذارد. هر کدام از انواع فعالیت‌های معدن‌کاوی جدید، درجه‌ای از تاثیرگذاری بر میراث فرهنگی و آثار تاریخی دارند. نوشتار حاضر به مشکلات و مسائلی می‌پردازد که در نتیجه معدن‌کاری جدید و استخراج مواد معدنی برای میراث فرهنگی و آثار باستانی به وجود آورده است. مطالب استفاده شده در این پژوهش، مشاهدات شخصی نگارنده، مطالب منتشر شده در رسانه‌ها و خبرهای مربوط به تخریب آثار باستانی توسط معادن جدید و پژوهش‌های در رابطه با موضوع بوده است. معدن‌کاری جدید در بسیاری از موارد باعث آسیب و یا تخریب کامل اثر باستانی شده و علت آن خلاء قانونی، تخلف و تعرض معدن‌کاران جدید به آثار باستانی و عدم درک توسعه‌یابدار است. واژه‌های کلیدی: میراث فرهنگی، آثار باستانی، معدن جدید، معدن‌کاری جدید، توسعه‌یابدار.

مقدمه

مطابق با شواهد موجود معدن‌کاری و استفاده از مواد معدنی، قدمت هزاران ساله دارد و بشر با وسایل ابتدایی استخراج به معدن‌کاری پرداخت. کاری که در آن زمان با وسایل ابتدایی و هزینه‌ای کم امکان‌پذیر بود اما امروزه معدن‌کاری حرفه‌ای بسیار پیچیده و پرهزینه است چراکه اکنون معادن، عمیق‌تر، لایه‌های غنی، تهی‌تر و عیار فلز کانه‌ها کمتر شده است و در مواردی ذخایر نفت و کانه‌های طلا، نقره، جیوه و حتی آهن کاملاً از بین رفته‌اند (شاطری، ۱۳۹۸: ۸۹). بهره‌برداران معادن سنگ‌های ساختمانی و تزئینی، شن و ماسه، خاک و فلزات بدون توجه به شرایط طبیعی و زیست‌بوم منطقه به فعالیت گسترده خود ادامه می‌دهند و همین امر باعث تخریب منابع طبیعی و طبیعت بکر شده است و به بسیاری از مناطق که از اهمیت فوق‌العاده طبیعی و زیست‌محیطی برخوردار بوده و حتی قابلیت گردشگری دارند، لطمه جبران‌ناپذیری وارد شده است. از آنجاکه پناهگاه‌های صخره‌ای، بسیاری از نقش‌های صخره‌ای و برخی از استقرارگاه‌های دوران پیش از تاریخ و قلعه‌ها، بناهای نظامی و گورستان‌ها در کوه‌ها و نقاطی قرار دارند که مواد معدنی وجود دارد، فعالیت معدن‌کاران در این نقاط باعث تخریب آنها شده است. نه تنها برداشت از معادن جدید بلکه ایجاد تأسیسات و زیرساخت‌ها جهت بهره‌برداری از معادن، باعث تخریب محوطه‌های بسیاری، دورتر از محدوده معادن شده است. محوطه تاریخی جوبجی از این دست محوطه‌هاست که بدون توجه به اهمیت تاریخی آن «مسؤلان شهری بدون حضور مسؤلان میراث فرهنگی در جلسه شورای تأمین، عبور جاده از محوطه جوبجی را تأیید کردند و حتی در همین مدت بخشی از

مسیر جاده را از حریم درجه یک به سمت عرصه محوطه تاریخی جوبجی جلو رفتند» (ایمانیان ۱۳۹۸). با انجام فعالیت معدن‌کاری بدون در نظر گرفتن اهمیت تاریخی-فرهنگی منطقه خسارات جبران‌ناپذیری به تاریخ و فرهنگ ایران زمین وارد خواهد شد. چنان که سدسازی بی‌رویه و بدون در نظر گرفتن اهمیت بقایای آثار باستانی و میراث فرهنگی باعث نابودی و از بین رفتن بسیاری از محوطه‌ها شده است. برخی از آثار تاریخی به صورت ثبتي مشخص شده‌اند اما برخی دیگر ثبت نشده و الزام حفاظتی دارند و برخی دیگر از این آثار یا در حال طی مراحل تعیین حریم و ثبت بوده و یا در حال شناسایی است. جهت انجام هرگونه فعالیت معدن‌کاری و حتی فعالیت‌های عمرانی باید میراث فرهنگی، آثار تاریخی و مسایل محیط زیستی را در اولویت قرار دارد. این پژوهش به بررسی اثرات معدن‌کاری جدید بر آثار تاریخی و میراث فرهنگی پرداخته است. به دلیل اینکه تاکنون به صورت دقیق و علمی در این زمینه پژوهش مستقلى انجام نشده است و منابع کافی در اختیار نیست، خسارات و تخریب‌های که معادن جدید در آثار تاریخی به وجود آورده از گزارش خبری رسانه‌ها، جراید و خبرگزاری‌های آنلاین استفاده شده و همچنین درباره اهمیت آثار تاریخی، میراث فرهنگی و توسعه پایدار، اطلاعات محوطه‌ها و آثار باستانی به مقالات و کتب موجود در دسترس رجوع شده است.

میراث فرهنگی مبنای هویت ملی

از نظر لغوی، واژه هویت به دو معنی ظاهراً متناقض به کار می‌رود: ۱. همسانی و یک‌نواختی مطلق؛ ۲. تمایز که دربرگیرنده ثبات یا تداوم طی زمان است. معنی اول دربرگیرنده همسانی بین خودی‌ها و معنی دوم، تمایز میان خودی‌ها و

تصویر ۱. معدن کاوی در محدوده قلعه سموران (خبرنامه آنلاین تعادل)

به معنی بازآفرینی مناسبت‌ها و هویت‌ها پس از رویارویی با تهدیدها نیز به‌کار می‌رود. تداوم ناشی از پیوستگی و قابلیت بازآفرینی را می‌توان به‌منزله وجود سطح مناسبی از حاشیه جغرافیایی و به تبع آن امنیت ملی دانست، از لوازم تحقق این سطح از انسجام فرهنگی، تداوم نمادی است (پورسعید، ۱۳۹۹). آثار فرهنگی در کشور ما مهم‌ترین اسناد هویت و وفاق ملی به‌شمار می‌آیند و طبیعتاً می‌تواند آموزه‌های مناسبی برای همه اعصار و اقوام باشد. هویت جمعی برای شناساندن خود به کارویژه‌ای به نام خاطره جمعی نیاز دارد و این خاطره در هیئت سنن، انگاره‌ها، آیین‌ها و حتی رمزهای شخصیتی که در سرشت هویت جمعی نهفته است به کلیت روایت

غیر خودی‌هاست (گل‌محمدی، ۱۳۸۱: ۲۰). «هویت ملی مجموعه‌ای از نگرش‌های مثبت به عوامل، عناصر و الگوهای هویت بخش و یکپارچه‌کننده در سطح یک کشور به‌عنوان یک واحد سیاسی است» (صنیع‌اجلال، ۱۳۸۴: ۱۰۴). مهم‌ترین جلوه‌ها و بسترهای فرهنگ یک ملت را می‌توان در دین، تاریخ، زبان، جغرافیا و عرف و سنت عنوان کرد (موسوی، حسینی، ۱۳۹۴). گروه‌های مختلف در تعامل با یکدیگر احتیاج به منشاء و چهارچوب نمادی مشترک دارند، یکی از مهم‌ترین محمل‌های راهبردی وحدت نمادی، میراث فرهنگی مشترک است. تداوم در مباحث راهبردی از سویی نشان‌گر نوعی پیوستگی و وجود رابطه اجتماعی و جغرافیایی است و از دیگر سو،

تصویر ۲. محوطه ادارگ، معادن اطراف این محوطه با ستاره قرمز مشخص شده است.

هویت جمعی شکل می‌دهد (دهقانی، ۱۳۹۰: ۱۳۷). برای پایداری و بقای فرهنگ ایرانی، باید به میراث فرهنگی اهمیت داد. زنده نگه داشتن میراث فرهنگی، به معنی نادیده گرفتن تحولات جهان امروز نیست، بلکه مراد از آن ارزیابی مجدد این میراث با معیارهای تازه و بازیافتن عناصر زنده و دوام‌پذیر آن است. حفظ و توجه به میراث فرهنگی مستلزم شناخت و شناساندن میراث فرهنگی گرانقدر ایران است (مرادی، ۱۳۹۰: ۷۳).

آخرین وضعیت معدن‌کاری در ایران

رئیس سازمان نظام مهندسی معدن ایران می‌گوید: «چالش تأسف برانگیز این است که با توجه به حجم و گستره فعالیت‌های معدنی که داریم، ذخایر معدنی کشف شده ما رو به اتمام است» (ایرنا، جمعه ۱۰ اردیبهشت ۱۴۰۰). اما نتایج طرح آمارگیری از معادن در حال بهره‌برداری کشور در سال ۱۳۹۷ نشان می‌دهد

که تعداد ۴۹۱۶ معدن به فعالیت مشغول بوده‌اند که نسبت به سال ۱۳۹۶ (۵۳۵۳ معدن)، ۸/۲ درصد (۴۳۷ معدن) کاهش (دفتر صنعت و معدن و زیربنایی ۱۳۹۸: ۷) و نتایج آمارگیری سال ۱۳۹۹ معادن کشور نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۸ تعداد ۴۹۷۴ معدن در حال بهره‌برداری در کشور وجود داشته است. توزیع استانی معادن نشان می‌دهد که استان خراسان رضوی، کرمان و اصفهان بیشترین معادن در حال بهره‌برداری را داشته است (دفتر صنعت و معدن و زیربنایی، ۱۳۹۹: ۱۹) (نمودار ۱). طی یک سال ۴۳۷ معدن غیر فعال شده و از سویی مجوزهای جدید برای کشف و بهره‌برداری معادن صادر شده است.

قوانین و ضوابط میراث فرهنگی

براساس بند ج ماده ۱۱۴ قانون برنامه ۵ ساله چهارم و ماده ۹۸ قانون برنامه ششم توسعه، تمامی وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات

تصویر ۳. سمت راست بقایای بنای بسیار بزرگ با مصالح سنگ در محوطه ادارک و سمت چپ گورهای توده‌سنگی با علامت قرمز و پشت آن محدوده معدن با علامت زرد رنگ مشخص شده است.

ارزیابی تأثیرات معدن بر میراث فرهنگی در کشور ما، موضوع حفظ و بهره‌برداری از میراث فرهنگی نخست اینکه بر رویکرد سنتی یعنی حفاظت ایستا استوار است و دوم اینکه از ابزارهای مناسب برای حفظ و بهره‌برداری پایدار بی‌بهره است (مهدی‌زاده، ۱۳۸۴: ۱۴). یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های آثار، محوطه‌ها و بقایای باستانی معدن‌کاری

دولتی موظف‌اند قبل از اجرای پروژه‌های بزرگ عمرانی و در مرحله امکان‌سنجی و مکان‌یابی نسبت به انجام مطالعات فرهنگی-تاریخی «میراث فرهنگی» اقدام و در طراحی و مکان‌یابی پروژه‌های یاد شده نتایج مطالعات را رعایت کنند (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۳: ماده ۱۱۴).

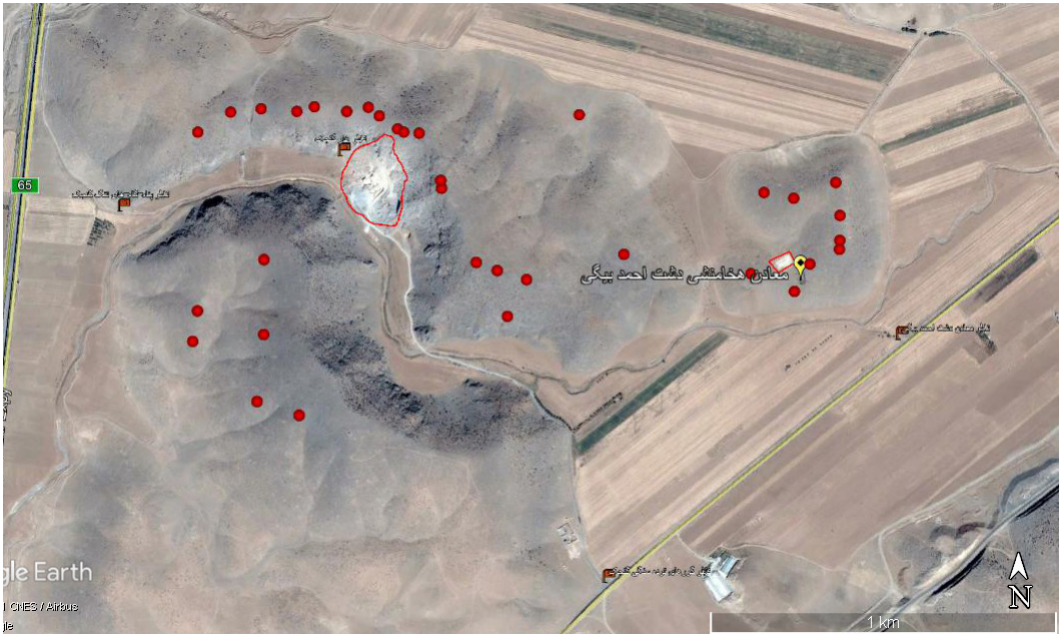

تصویر ۴. بقایای بنای خشتی در محوطه ادارگ که بخش‌های از آن با ادوات مکانیکی تخریب شده است.

در صورتی که لزوم توقف عملیات، عدم تمدید مجوز، جابه‌جایی معادن و پاکسازی منطقه در جلسات متعدد با سرپرست پروژه با مدیران استان مطرح و توافق‌هایی نیز صورت گرفته بود، با وجود پیگیری‌ها هیچ‌گونه اقدامی صورت نگرفته است (خبرآنلاین، سه‌شنبه ۱۷ فروردین ۱۳۹۵).

پایاق قالا محوطه‌ای باستانی با قدمت ۳ هزار ساله است که در کنار روستای یولقون آغاج قرار دارد. این محوطه در سال ۱۳۸۵ در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسیده است. شهرستان تکاب با داشتن آثار تاریخی بسیاری مانند تخت سلیمان، غار کرفتو، چملی گل، منطقه معروف به چهارباغ در یلقون آغاج، زندان برنجه، دژ ساری قورخان و بسیاری اثر ارزشمند تاریخی دیگر، یکی از مناطق گردشگری کشور است و از نظر داشتن

بی‌رویه و بدون در نظر گرفتن اهمیت و میراث فرهنگی است. متأسفانه هر روزه در جراید، خبرگزاری‌های آنلاین و رسانه‌های اجتماعی در فضای مجازی شاهد اخباری مبنی بر تخریب آثار باستانی هستیم. با اینکه در هر منطقه، مردم بومی، سازمان‌های مردم‌نهاد حامی و دوست‌دار میراث فرهنگی، با مشاهده موارد تخریب آثار واکنش نشان می‌دهند و در مواردی موفق به جلوگیری از فعالیت معدن می‌شوند، پس از گذشت مدتی باز فعالیت معادن در همان نقطه از سر گرفته می‌شود. غار تاریخی اسپهبد خورشید در سوادکوه مازندران در تاریخ ۱۳۸۱/۱۲/۱۸ به شماره ۷۸۳۹ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسید و عرصه و حریم آن در سال ۱۳۸۴ تعیین شد. اما متأسفانه انفجارهای پیاپی، ایجاد نقب و تونل‌های متعدد به سمت پیکره و بالای این اثر در حال وقوع است،

تصویر ۵. محوطه گنجک، پراکنش آثار در این محوطه، گورهای توده سنگی با نقطه قرمز، معدن هخامنشی با نشانگر زرد، محوطه و پناهگاه صخره‌ای گنجک با تابلو قهوه‌ای رنگ و محدوده معادن با خط قرمز مشخص شده است.

(تصویر ۱). برای معدن‌کاوی در حریم این اثر باستانی، عرصه‌ای مشخص شده است و قرار بر این بوده فقط در این عرصه کار معدنی انجام شود اما در حریم ممنوعه، فعالیت معدنی در حال انجام است. شرکت معدن‌کار بدون رعایت ضوابط عرصه و حریم، به بنیان اثر لطمه وارد کرده و برداشت‌ها باعث تخریب بنیان اثر شده است. جاده‌کشی به‌خصوص در قسمت‌های جبهه شمالی لطماتی به اثر وارد کرده و به هیچ وجه حریم اثر ثبت ملی را رعایت نکرده است. سازمان میراث فرهنگی در سال‌های قبل به دلیل برخی فشارها اقدام به کوچک کردن عرصه این قلعه کرد و در سال ۹۳ طبق نظرهای کارشناسی، فعالیت معدنی به این اثر ملی آسیب می‌رساند. متأسفانه در سال ۹۵ عرصه کوچک‌تر شد و معدن‌کاوی که در منطقه حضور داشت اقدام به جاده‌سازی کرد و به همان عرصه کم هم، رحم نکردند و به عمق ۶ متر از دماغه شمالی به عرصه تجاوز شد (ایرنا،

چشم‌اندازهای طبیعی فراوان، یکی از مناطق مستعد جهت سرمایه‌گذاری‌های گردشگری به شمار می‌رود. حال فعالیت بی رویه برای بهره برداری از معادن این منطقه تاریخی و گردشگری را با چالش مواجه ساخته است. استخراج سنگ‌های تراورتن از سوی معدنکاران چندین سال آسیب‌های فراوانی به محیط زیست و روستاییان این منطقه وارد شده است. اخیراً نیز تجهیزات و ماشین‌آلات جدیدی را برای استخراج بیشتر، به منطقه فرستاده‌اند که موجب نگرانی و اعتراض شدید روستاییان شده است. چند سال پیش با شکایت روستاییان، فعالیت این معدن را به دلیل تخریب مقابر باستانی پاپاق قالا متوقف شد، اما معدن‌کاران با استفاده از رانت، دوباره مجوز فعالیت گرفتند (خبرگزاری دانشجو، یک‌شنبه ۵ اردیبهشت ۱۴۰۰). قلعه سموران در استان کرمان یکی دیگر از آثار ثبت ملی است که به‌شدت مورد بی‌مهری واقع شده و معدن‌کاری باعث تخریب این قلعه شده است

تصویر ۶. وضعیت آثار در محوطه تنگ گنجک

اعلام کرد (ایمانیان، ۱۳۹۸). پس از چندین سال صرف وقت و هزینه و تخریب بخش بسیاری از منابع طبیعی و میراث فرهنگی کشور در نهایت شرکت معدن کار محکوم می شد. آیا قبل از صدور مجوز برای فعالیت معدن کاری، از میراث فرهنگی استعلام گرفته شده بود؟ با

جمعه ۱۸ آبان ۱۳۹۷). سرانجام با شکایت رسمی اداره میراث فرهنگی و گردشگری کرمان و یک مؤسسه مردم نهاد دیده بان در کرمان، رأی دادگاه کیفری عنبرآباد در ۱۳ بهمن امسال، بهره برداری از کوهی که قلعه تاریخی سموران روی آن قرار داشت را «حفاری غیرمجاز»

تصویر ۷. تابلو معرفی آثار محوطه گنجک با مضمون: نام محوطه و نشان سازمان میراث فرهنگی و پایگاه جهانی پاسارگاد، حفاظت و نگهداری از آثار ملی و میراث گذشتگان وظیفه هر ایرانی است. این اثر تاریخی فرهنگی در تاریخ (تاریخ ثبت اثر) به شماره (شماره ثبت ملی اثر) در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است و توسط سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری حفاظت میشود. هرگونه آسیب، تخریب و دخل تصرف در محدوده عرصه و حریم این اثر به شکل کندوکاو، خاکبرداری، شخم زنی، تسطیح، درختکاری، ساخت و ساز، تخلیه و رهاسازی زباله و نخاله و مانند آن به موجب ماده ۵۶۴ قانون مجازات اسلامی پیگرد قانونی خواهد داشت (متن تابلوهای معرفی محوطه گنجک).

راه اندازی معدن شود باید تمام ضوابط یعنی استعمال از تمامی ارگان های زیربط به ویژه

توجه به اظهار سرمایه گذار معدن: «زمانی که قرار است از سازمان صنعت و معدن درخواست

میراث فرهنگی، محیط‌زیست و منابع طبیعی را دریافت کنید و ما هم تمامی اعلام‌ها را دریافت کردیم و در پروانه بهره برداری نوشتند این منطقه بلامعارض است و می‌توانید در آن معدن‌کاری کنید» (ایرنا، جمعه ۱۸ آبان ۱۳۹۷). پس مشکل کار کجاست؟ چرا در این پروژه میراث فرهنگی اقدام به کوچک کردن عرصه یک اثر ثبت ملی کرده است؟ در پاسخ باید گفت که ضوابط و قوانین به‌راحتی دور زده می‌شوند، و آنها را آن‌گونه که در جهت منافع شخصی‌شان هست می‌نویسند. شوربختانه این مسئله فقط یک‌بار و در یک محل اتفاق نیفتاده و درس عبرت نشده و کار به جایی رسیده که آثار شاخص و ارزشمند دیگری هم دچار این معضل شده است.

تخریب کامل آثار باستانی در محدوده کار معادن

بسیاری از آثار و بقایا باستانی هنوز شناسایی و در فهرست میراث ملی به ثبت نرسیده است. در واقع کشور ما جنبه‌های ناشناخته میراث فرهنگی بسیاری دارد، تا زمانی که این سرزمین را ناشناخته باقی بماند، نمی‌توان برای مدیریت درست بقایای فرهنگی آن برنامه‌ریزی داشت. اساس این شناخت از طریق بررسی‌های باستان‌شناسی ممکن می‌شود.

آسیب‌های که متوجه آثار شناسایی و ثبت نشده بسیار زیاد است و با تخریب آنها هیچ‌گونه اطلاعی حتی از وجودشان در دست نخواهد بود. معدن‌کاوی در جای‌جای ایران باعث شده که روند تخریب آثار باستانی شدت یابد و آثاری که در گوشه‌ای از این سرزمین تا کنون دست‌نخورده و سالم باقی مانده بود امروزه

عرصه تاخت‌وتاز ماشین‌آلات معدن‌کاوش شده است. نمونه این آثار، محوطه بزرگ و ارزشمندی است که در کوه‌پایه‌های زاگرس تا چندی پیش بدون هیچ‌گونه آسیب قرار داشت. این محوطه (محوطه ادارگ^۱) شامل بقایای یک بنای خشتی بزرگ به شکل چهارگوش، بر تپه طبیعی کاملاً مشخص است، بقایای یک بنای بسیار بزرگ با مصالح سنگ و ساروج، مجموعه‌ای بزرگ از قبور توده سنگی، قبرستان دوره اسلامی، بنای آجری معروف به امامزاده ابراهیم، قنات و بسیاری آثار دیگر است. متأسفانه چندسالی است که معدن‌کاوان به این منطقه هجوم آورده و شروع به بهره‌برداری بی‌رویه از دل کوه‌ها هستند. پس از حضور معدن‌کاوان، بقایای بنای خشتی با ماشین‌آلات مکانیکی تخریب شد (تصویر ۴)، بخشی از بنای سنگی رو به تخریب نهاد، تمام قبور توده سنگی باز شده و از بین رفتند، بسیاری از سنگ‌های قبور دوره اسلامی شکسته شده و بنای امام‌زاده‌ای که در قبرستان دوره اسلامی این محوطه قرار دارد مورد حفاری‌های غیر مجاز قرار گرفت (تصویر ۲، ۳). تپه بی‌بی دن در روستای دارستان استان کرمان با تلاش و همت دوست‌داران میراث فرهنگی و گروه‌های مختلف مردم، از تخریب و نابودی توسط معدن‌کاران نجات (ایرنا، یک‌شنبه ۱۹ اردیبهشت ۱۳۹۵)، اما هر تپه، محوطه و یا اثر چنین بخت بلندی ندارد که از تخریب در امان بماند. تنگ گنججک در شهرستان خرم‌بید، بخش مرغاب واقع شده، این تنگ کوچک روبه‌روی رستای دهنو و به خط مستقیم تا آرامگاه کورش بزرگ حدود ۶ کیلومتر فاصله دارد. آثار بسیاری از پیش از تاریخ تا دوران تاریخی از جمله؛ غار تنگ گنججک

۱ پرونده ثبت ملی این محوطه سال ۱۳۹۹ توسط نگارنده تهیه، تکمیل و جهت انجام مراحل ثبت این اثر در فهرست آثار ملی، تحویل اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری شد.

تصویر ۸. محدوده‌هایی که با رنگ قرمز مشخص شده، مجوز استخراج سنگ صادر شده است.

را تخریب کرده است (تصویر ۱۳).
گذشته از آثار شناسایی نشده، آثار ارزشمندی هم که ثبت ملی شده، در امان نبوده و مورد تخریب قرار گرفته است. پیر بکران این بنای ارزشمند تاریخی به قدری مهجور مانده که به آن به چشم یک ساختمان کهنه نگاه می‌شود. فعالیت یک شرکت معدنی در نزدیکی این بنا و متعاقب آن استفاده از مواد منفجره به جهت استخراج آهک، باعث ایجاد شکستگی‌ها و ترک‌های زیادی بر دیواره‌ها و فرو ریختن گچبری‌ها و کاشی‌کاری‌های بنا شده است. بدون شک وجود معدن سنگ روبه‌روی این مجموعه باستانی و انفجارهای به‌وجود آمده می‌تواند به تسریع در تخریب این اثر کمک کند. مجموعه پیر بکران جزو مهم‌ترین آثار تاریخی کشور و درعین‌حال ناشناخته استان اصفهان است که می‌تواند از یکی از بهترین پتانسیل‌های گردشگری این استان باشد (قدس‌آنلاین، یک‌شنبه ۱۵ اردیبهشت ۱۳۹۲). زمانی که در منطقه‌ای کار یک معدن شروع

به شماره ثبت ملی ۲۱۴۵۶، پناهگاه تنگ گنجک به شماره ثبت ملی ۲۱۴۳۳، گورهای توده سنگی تنگ گنجک به شماره ثبت ملی ۲۳۲۰۸، معدن هخامنشی دشت احمد بیگی به شماره ثبت ملی ۲۱۴۵۰ و محوطه تاریخی تنگ گنجک در محدوده تنگ گنجک قرار دارد. متأسفانه طی سال‌های اخیر با توجه به اینکه تعداد بسیار زیادی اثر در تنگ گنجک شناسایی و به ثبت ملی رسیده است، معدن‌کاوی در این منطقه همچنان به فعالیت خود ادامه می‌دهد، هرچند که تابلوهای هشدار میراث فرهنگی توسط پایگاه پژوهشی میراث جهانی پاسارگاد برای همه این آثار نصب شده است (تصویر ۵، ۶ و ۷). در گردنه دیدگان (محور قدیم شیراز-اصفهان) آثار متعددی از جمله گورهای توده‌سنگی، سدهای باستانی، دیواره‌های سنگ‌چین و پاسگاه‌های دوران معاصر وجود دارد که بسیاری از این آثار در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده و تابلوی هشدار دارند، اما معادن به این منطقه هم رحم نکرده و بخشی از این آثار

تصویر ۹. موقعیت کارگاه‌های معدن سنگ هخامنشی الماس‌بری با رنگ سبز و محدوده، معدن شن و ماسه با خط قرمز مشخص شده است.

تخریب چشم‌انداز و حریم منظری محوطه‌ها

چشم‌اندازهای فرهنگی دارای‌های فرهنگی هستند که با ترکیب هنر بشر و طبیعت به‌وجود آمده‌اند. اسناد سند گویایی برای ارزیابی جوامع انسانی و نحوه سکونت او در طول تاریخ تحت تأثیر عوامل طبیعی بوده است. همچنین فرصتی برای شناساندن محیط‌های طبیعی، فشارهای متوالی اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی داخلی و خارجی وارده بر انسان است (مهراندیش، ۱۳۸۷: ۴۶) این حریم برای حفظ و ارتقاء پیوند دیداری و دوسویه میان اثر تاریخی و محیط یا بستر طبیعی و محیط مصنوع آن و پیشگیری از هرگونه گسست در چشم‌انداز تدوین می‌شود (یزدانی، ۱۳۹۰: ۱۲). در منطقه دشت بال روی دو کوه «سیوند» و «تنب کرم» معادنی از دوره هخامنشی وجود دارد. از آنجاکه کیفیت سنگ‌های این منطقه خوب است در غفلت کارشناسان میراث فرهنگی در

می‌شود، از هنگام ساخت جاده تا عبور وسایل معدن‌کاری و برداشت معدن تا سینه کار معدن هر چیزی که سر راه باشد را تخریب می‌کند تا به مواد معدنی مورد نظر برسد. پس از مدتی که کار بهره‌برداری به هر دلیل تمام می‌شود تنها چیزی که از معدن به‌جا می‌ماند، تخریب محیط‌زیست، از بین رفتن کامل آثار احتمالی بقایای باستانی، تخریب مناظر و چشم‌اندازهای طبیعی و فرهنگی و به‌وجود آوردن بسیاری از مشکلات و مصائب برای ساکنان بومی منطقه خواهد بود.

نمونه‌های تخریب و دست‌درازی به آثار و میراث فرهنگی بسیار است، و سؤال اینجاست که آیا طبق بند ج ماده ۱۱۴ قانون برنامه ۵ ساله چهارم و ماده ۹۸ قانون برنامه ششم توسعه، هنگام اخذ مجوزها از اداره کل میراث فرهنگی و یا دفاتر و ادارات وابسته استعلام صورت می‌گیرد؟

تصویر ۱۰. موقعیت کارگاههای معدن سنگ هخامنشی الماسبری با رنگ قرمز و معدن جدید شن و ماسه.

در حال تخریب و نابودی است. در حریم معدن هخامنشی الماسبری، یک معدن جدید شن و ماسه در حال فعالیت است (تصویر ۹) و حریم منظر و چشم‌انداز فرهنگی-طبیعی این اثر بی نظیر را به شدت مخدوش کرده است (تصویر ۱۰). معدن الماسبری متأسفانه در معرض آسیب‌ها و تخریب‌های گوناگونی است. در سال ۱۳۹۷ عده‌ای متوهم به خیال‌واهی گنج‌یابی بخش‌های یکی از کارگاه‌های این معدن ارزشمند را تخریب کرده و با مواد منفجره

استان فارس و اهمال وزارت صنایع و معادن، مجوزهای زیادی برای برداشت سنگ و احداث معدن جدید در این منطقه تاریخی داده شده و این امر باعث نابودی تدریجی آثار باستانی و به‌خصوص معادن کهن شده است (تصویر ۸). در این منطقه جدای از اینکه آثار ارزشمند فراوانی مانند معدن باستانی الماسبری وجود دارد، چشم‌انداز تاریخی، فرهنگی و طبیعی این محور تاریخی که بین پاسارگاد و تخت جمشید قرار دارد، با فعالیت معدن جدید

تصویر ۱۱. تخریب بلوک سنگی معدن الماس‌بری توسط عده‌ای متوهم گنچ‌یاب در سال ۱۳۹۷

کرد (ایمانیان، ۱۳۹۸). در این بین معدن‌کاوان بدن توجه به وجود محوطه ارزشمند جوبجی، شروع به راه‌سازی و تخریب این محوطه کردند (تصویر ۱۲).

اقدام به انفجار یکی از بلوک‌های سنگی کردند (تصویر ۱۱).

تخریب محوطه‌ها و آثار باستانی که در مسیر دسترسی به معدن قرار دارند

در بالا دست محوطه باستانی جوبجی، چند معدن کوپال که برای مصالح ساختمان یا آسفالت قابل برداشت است، معدن زیادی در این محوطه در حال برداشت کوپال‌ها هستند. مسیر تردد کامیون‌های معدن‌کاران، از داخل روستای جوبجی می‌گذشت، اعتراض مردم روستا باعث شد تا مسیر گذر کامیون‌ها تغییر کند، در این میان تنها راهی که وجود داشت، عبور از زمین‌های کشاورزی یا محوطه تاریخی جوبجی بود که شورای تأمین استان محوطه تاریخی جوبجی را برای عبور کامیون‌ها انتخاب

میراث فرهنگی و توسعه پایدار

توسعه، فرآیندی درهم‌تنیده و دارای ابعاد گوناگون اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است و به معنی فراهم شدن زمینه‌های الزامی برای پیدایی ظرفیت‌ها و قابلیت‌های عناصر مختلف در اجتماع و میدان یافتن آنها برای دست‌یابی به پیشرفت و افزایش توانایی‌های کمی و کیفی در بطن جامعه و حکومت است که نیازمند برنامه‌ریزی قوی و متناسب با شرایط و موقعیت هر کشوری باید انجام شود، تا تحقق یابد (گودرزوندچگینی، ۱۳۸۷). وجود جاذبه‌های میراث در ایران، توانایی بالقوه کشور در توسعه گردشگری، جذب گردشگران

ILNA PHOTO

تصویر ۱۲. تخریب محوطه جویبجی (سایت خبری ایلنا و ایسنا)

مؤثر در گسترش روابط بین ملت‌ها و ایجادکننده فرصت‌های شغلی و تعاملات اجتماعی-فرهنگی (Sariisik, et al 2001) و یکی از بزرگ‌ترین و سریع‌ترین بخش‌های اقتصادی در حال رشد است (Hamilton, et al 2005). از این رو در کشورهای در حال توسعه، گردشگری به عنوان منبع ارزشمندی برای ایجاد رشد و توسعه و کسب درآمد مورد توجه قرار گرفته است (Andrades, Dimanche, 2017) کشور ایران با برخورداری از سابقه دیرین

داخلی و بین‌المللی و کسب منافع اقتصادی و اجتماعی را در پی دارد. تبدیل این توانمندی‌های بالقوه به بالفعل، نیازمند برنامه‌ریزی و توجه به عواملی است که به توسعه گردشگری میراث فرهنگی در ایران می‌انجامد. توسعه گردشگری در زمینه میراث فرهنگی علاوه بر اثرات شگرف فرهنگی، به بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی کشور و دستیابی به رشد اقتصادی و ایجاد اشتغال کمک می‌کند. در عصر حاضر، گردشگری یکی از عوامل

تصویر ۱۳. تعدادی از معادنی که در گردنه دیدگان و در حریم و عرصه گورهای ثبت ملی دیدگان در حال فعالیت هستند. در تصویر سمت چپ آثار و بقایای یک بنا و در تصویر سمت راست یک گور توده سنگی که با علامت قرمز نشان داده شده، در فاصله نه چندان دور از محل برداشت معدن قابل مشاهده است.

برای گردشگری و هدف‌های دیگر مورد استفاده قرار می‌گیرند (تیموتی، ۲۰۰۱: ۱۵). توسعه این نوع از گردشگری باعث فراهم آوردن منافعی برای گردشگران، ساکنان محلی و مقصدهای میراث می‌شود. جوامع مختلف سعی دارند تا با استفاده از توسعه گردشگری میراث بتوانند فرهنگ و منابع تاریخی-فرهنگی خود را به دنیا عرضه کرده و برای توسعه اجتماعی، اقتصادی و سیاسی کشور خود گام بردارند (صالحی‌پور، ۱۳۹۴: ۲۲). تقاضا برای گردشگری میراث از دهه ۱۹۹۰ به سرعت افزایش یافته و در قرن بیست‌ویکم به اوج خود رسیده است. ۱۸ تا ۲۵ درصد از انگیزه گردشگران، جنبه تاریخی-فرهنگی دارد و پیش‌بینی می‌شود

تمدن و فرهنگ، طبیعت و شرایط اقلیمی گوناگون و دیگر عوامل، توانایی قرارگیری در جایگاه مناسب مقصدهای پرجاذبه گردشگری در سطح آسیا و جهانی را داراست (جعفری صمیمی و خیره، ۱۳۹۲). در ایران جاذبه‌های گردشگری با محوریت آثار تاریخی-فرهنگی و صنایع دستی نمود پیدا کرده‌اند. بنابراین مسیر توسعه گردشگری کشور باید به سمت گردشگری میراث فرهنگی باشد. گردشگری میراث از انواع بسیار مهم و رو به رشد گردشگری در جهان امروز به شمار می‌رود. این نوع گردشگری، شامل میراث فرهنگی ملموس و ناملموس از یک سو و میراث طبیعی از سوی دیگر است. این موارد از اجزای مهم میراث هستند که

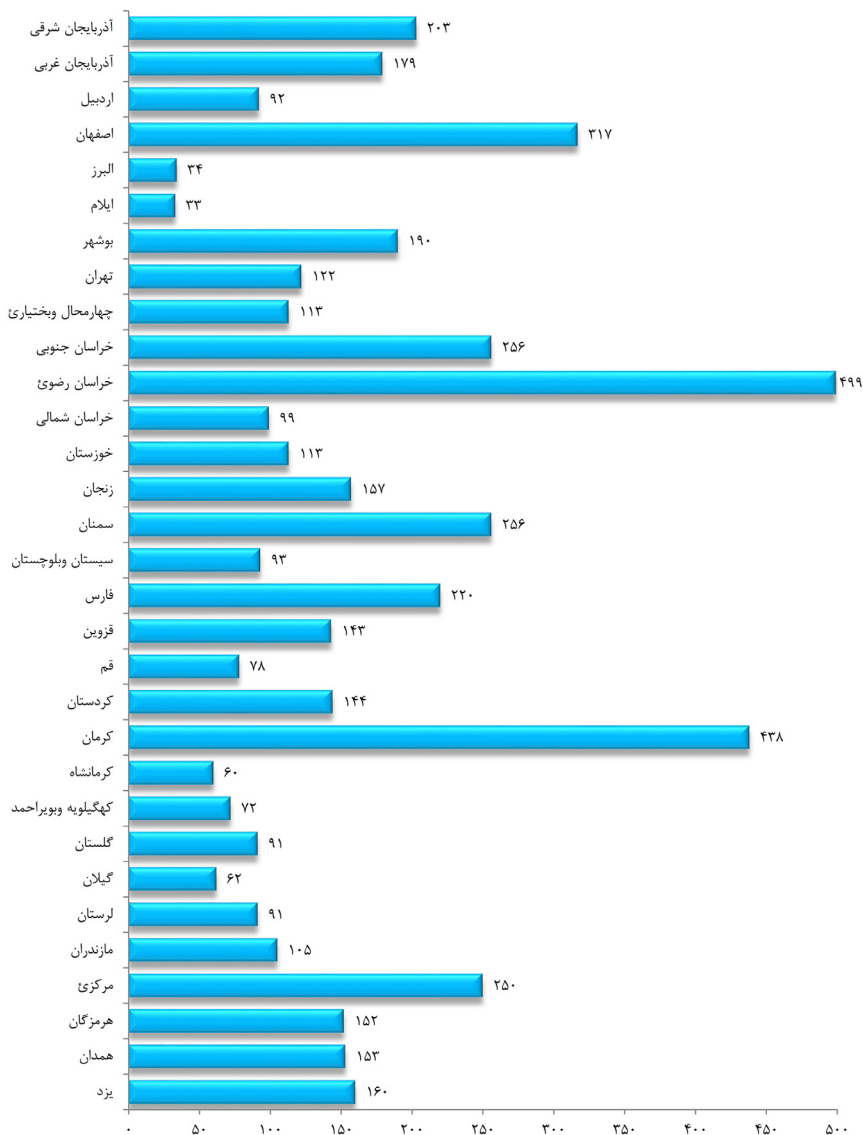

تصویر ۱۴. بخشی از معادن کوه سفید دهبید، گوشه کوچکی از تخریب محیط زیست و تغییر و تخریب چشمانداز منطقه.

کرده‌ایم. در دورهٔ معاصر ما متوجه نبوده‌ایم که ایران ذاتاً یک واحد طبیعی و تاریخی و فرهنگی است و تنوع فرهنگی را مخل وحدت ملی دانستیم و درصدد برآمدیم برای حفظ وحدت، این تنوع را به حاشیه برانیم. به سخن دیگر تنوع فرهنگی در ایران را نه یک فرصت بلکه تهدید شمردیم و با تعریف هویتی معیار بقیهٔ تنوع را به میزان تفاوت با این هویت معیار تحقیر کردید. خلاصه آنکه ما در دورهٔ اخیر و کاملاً با برنامه‌ریزی و مدیریت، آرایش طبیعی و فرهنگی و زیستی سرزمین مان را بر هم زده‌ایم و امنیت آن را به مخاطره انداخته‌ایم. اکوسیستم حساس و منحصر به فرد سرزمین مان را تخریب کرده‌ایم. ظرفیت‌های بالقوه را فراموش و آنچه با زحمت و طی سده‌ها از قوه به فعل آمده بود دوباره محجوب کردیم (بهشتی، ۱۳۹۸: ۱۸). طی سال‌های اخیر به بهانه توسعه و پیشرفت

تا سال ۲۰۳۰، تاریخ و فرهنگ نقش محوری را در جذب گردشگران خواهد داشت (موسوی و همکاران، ۱۳۹۳). به استناد آمار موجود نزدیک به ۳۷ درصد از گردشگران ورودی ایران را گردشگران میراث فرهنگی تشکیل می‌دهد. طبق بررسی‌های شورای جهانی سفر و گردشگری برای سال ۲۰۲۵ میلادی، ۴۷۴۰۰۰۰ گردشگر ورودی، سال ۲۰۲۷ میلادی، ۹۸۵۸۰۰۰ و برای سال ۲۰۲۹، حدود ۱۰ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر گردشگر برای ایران پیش‌بینی شده است (ضمرغام‌بروجنی و عزیزی، ۱۳۹۸: ۱۱). بنابراین میراث فرهنگی یک عامل کلیدی در انتخاب ایران به عنوان یک مقصد سفر است. اثر بی‌توجهی به صفت جهانی بودن ایرانیان و به خیال حفظ استقلال کشور درصدد کم و کمتر کردن روابط با کشورهای دیگر برآمدیم و بیش از پیش منزوی شدیم و درعین حال با سوءتدبیر پیشخوان‌های فرهنگی مان نظیر تلویزیون را به دیگران واگذار

نمودار ۱. تعداد معادن در حال بهره‌برداری کشور بر حسب استان (دفتر صنعت و معدن و زیربنایی، ۱۳۹۹: ۲۱)

عامه مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه‌کن کردن فقر مطلق است. توسعه در اصل باید نشان دهد که مجموعه نظام اجتماعی، هماهنگ با نیازهای متنوع اساسی و خواسته‌های افراد و گروه‌های اجتماعی در داخل نظام، از حالت نامطلوب

اقتصادی با معدن‌کاوی، چشم‌اندازهای بی‌نظیر طبیعی و تاریخی، زیستگاه گونه‌های متنوع گیاهی و حیوانی تخریب و بسیاری معضلات فرهنگی-اجتماعی ظهور کرد. توسعه را باید جریانی چندوجهی دانست که مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی

زندگی گذشته خارج شده و به سوی وضع یا حالتی از زندگی که از نظر مادی و معنوی بهتر است، سوق می‌یابد (تودارو، ۱۳۸۲: ۱۳۵).

ارائه پیشنهاد

- بررسی باستان‌شناسی و شناسایی همه آثار و بقایای باستانی؛
- بررسی محدوده معادن و تخمین درصد تخریب آثار به واسطه معدن‌کاوی؛
- تهیه دستورالعمل یا کتاب در باب قوانین و چگونگی رفتار با میراث فرهنگی در حوزه فعالیت‌های عمرانی؛
- اجرای دقیق قوانین و ضوابط موجود میراث فرهنگی؛
- تعیین عرصه و پیشنهاد حریم محوطه‌ها و آثار باستانی کشور؛
- لزوم توجه به آگاهی‌بخشی جامعه در مورد حفظ و نگهداری میراث فرهنگی؛
- لزوم اخذ مجوز از وزارت میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و سازمان محیط زیست جهت تمدید مجوز فعالیت برای معادن، معدنی که مجوز فعالیتشان به پایان رسیده است. معدن‌کاوان جهت تمدید و اخذ مجوز جدید باید حتماً از وزارت میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و سازمان محیط زیست مجوز فعالیت جدید بگیرد.

برآیند

روند کنونی برخورد با میراث فرهنگی کشور مشابه روند تخریب سایر منابع کشور است. بدون توجه به نظرات کارشناسان آگاه، دلسوز و مدافع منافع ملی، بسیاری از منابع کشور، اعم از منابع آبی، گونه‌های جانوری و گیاهی، منابع زمین‌شناسی، تخریب شد. آنچنان به بهانه توسعه، تاریخ، هویت و محیط زیست

و داشته‌های فرهنگی نابود شده که از شمارش بیرون است. متأسفانه معادن بی‌رویه و غیر اصولی چنان آسیب‌های به محیط‌زیست و میراث فرهنگی وارد آورده که غیرقابل جبران است. با برنامه‌ریزی صحیح و قدم نهادن در راه رسیدن به توسعه پایدار، متناسب با شرایط و موقعیت کشور می‌توان از میراث فرهنگی ارزشمند به‌خوبی بهره برد و میراثی که از هزاره‌های دور برای تمام نسل‌های بشری باقی مانده است را حفاظت کرد. در بسیاری از موارد قانون‌شکنی و عدم توجه به قوانین و ضوابط مشهود بوده و گهگاه پس از پیگیری‌های که توسط مردم و کنشگران حامی محیط‌زیست و میراث فرهنگی توانستند از تخریب آثار جلوگیری کنند، در برخی موارد هم متخلفان با استناد به اخذ مجوزها به برداشت از معادن ادامه داده‌اند و همچنان به تخریب بسیاری از آثار تاریخی و فرهنگی کشور ادامه می‌دهند. اساسی‌ترین اقدام جهت جلوگیری از تخریب و حفظ آثار باستانی و میراث فرهنگی کشور، انجام بررسی‌هایی باستان‌شناسی در راستایی شناسایی آثار جهت مدیریت آثار باستانی و میراث فرهنگی است. کارشناسی دقیق قبل از صدور مجوزهای معدن‌کاوی از اهمیت بسزایی برخوردار است، نمونه‌های بسیاری را شاهد هستیم که حتی در محوطه‌ها و مناطقی که جزء فهرست آثار ملی به ثبت رسیده، اما مجوز معدن‌کاوی صادر گردیده و معدن فعال و در حال تخریب آثار باستانی است. بسیاری از معادن غیرفعال نتیجه عدم دقت در کارشناسی میزان منابع معدنی و اقدام به بهره‌برداری از یک محدوده به عنوان معدن است که پس از اندک زمانی به دلیل عدم کیفیت و یا کمیت که از نظر اقتصادی توجیه ندارد معدن غیرفعال می‌شود و تنها میراث عدم کارشناسی صحیح

جهت بهره‌برداری از نقاط مستعد معدن‌کاوی، تخریب محیط‌زیست و آثار باستانی که جزو منابع ملی و متعلق به همه مردم است. پیشینیان ما بدون ابزار و امکانات عصر حاضر، موفق شدند به بهترین شیوه ممکن از منابع طبیعی بهره‌برداری کنند، هخامنشیان بدون تخریب در گستره وسیع توانستند معادن سنگ مرغوب را شناسایی و با حداقل آسیب به گونه‌ای قدم در راه توسعه پایدار گذارند. اما امروزه با دانش وسیع، فناوری و دستگاه‌های پیشرفته، شاهد هستیم که منطقه‌ای به عنوان معدن انتخاب می‌شود اما پس از تخریب وسیع محیط‌زیست و آثار باستانی از فعالیت بازمی‌ماند، چراکه عده‌ای بدون داشتن صلاحیت و مهارت اقدام به اکتشاف و بهره‌برداری از معادن کرده‌اند. لزوم آگاهی‌رسانی و جلب توجه عموم مردم،

نسبت به ارزش‌های میراث فرهنگی یقینا یکی از راه‌کارهای حفاظت از میراث فرهنگی است. در این پژوهش به صورت کلی وضعیت آثار باستانی و تأثیر معادن بر آنها نگاهی انداخته شد و به صورت گذرا چندین اثر که معادن و معدن‌کاران جدید باعث تخریب آن شده است ذکر شد. برای آسیب‌شناسی دقیق و جزئی تأثیر معادن بر میراث فرهنگی باید پژوهشی میدانی و فشرده انجام داد.

سپاسگزاری

نگارنده بر خود لازم می‌داند از جناب آقای محمدمتقی عطائی و پارسا قاسمی، که قبول زحمت کرده و مقاله حاضر را مطالعه کردند و راهنمایی‌های سودمندی را در نگارش مقاله ارائه کردند، سپاسگزاری کند.

کتاب‌نامه

- الف) فارسی**
- بهشتی، سیدمحمد. ۱۳۹۸. توسعه در تاریکی، فصلنامه علمی-تخصصی ایده، سال چهارم، شماره دهم. ۱۹-۱۵.
- پورسعید، فرزاد. ۱۳۹۹. میراث فرهنگی و امنیت ملی، علوم سیاسی، نشریه دیده‌بان امنیت ملی، شماره ۱۰۳، ۶۸-۶۱.
- دفتر صنعت و معدن و زیربنایی. ۱۳۹۸. چکیده نتایج طرح آمارگیری از معادن در حال بهره‌برداری کشور، مرکز آمار ایران.
- تودارو، مایکل. ۱۳۸۲. توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، تهران: موسسه عالی پژوهش در برنامه‌ریزی و توسعه، چاپ نهم.
- تیموتی، دالن جی. ۱۳۹۴. میراث فرهنگی و گردشگری، ترجمه پورفرج، اکبر، آشتیانی، طاهره، هاشم‌زاده، ژاله و اکبری، منا، تهران: مهربان نشر.
- جعفری صمیمی، احمد و خیره، شیما. ۱۳۹۲. اثر گردشگری بر توسعه‌ی انسانی، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، (۲(۷)، ۱۱ - ۲۴.
- دفتر صنعت و معدن و زیربنایی. ۱۳۹۹. چکیده نتایج طرح آمارگیری از معادن در حال بهره‌برداری کشور، مرکز آمار ایران.
- دهقانی، رضا. ۱۳۹۰. هویت ایرانی و تاریخ‌نگاری محلی (از آغاز تا قرن هفتم هجری)، فصلنامه مطالعات ملی؛ ۴۸، سال دوازدهم، شماره ۴، ۱۴۰-۱۱۵.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی. ۱۳۸۳. قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.
- شاطری، امیر. ۱۳۹۸. ملاحظات اساسی در تسهیل مدیریت بحران در معادن زیرزمینی، فصلنامه پدافند غیرعامل و امنیت، سال هفتم، شماره بیست و ششم، ۱۰۲-۸۹.
- صالحی‌پور، محمدرضا. ۱۳۹۴. مدیریت گردشگری میراث فرهنگی (راهنمای عمل)، اصفهان: چهار باغ.
- صنیع‌اجال، مریم. ۱۳۸۴. درآمدی بر فرهنگ و هویت ایرانی، تهران: تمدن ایرانی (وابسته به موسسه مطالعات ملی).
- گل‌محمدی، احمد. ۱۳۸۱. هویت ملی و جهانی شدن،

تهران: نشر نی.
 گودرزوند چکینی، مهرداد. ۱۳۸۷. توسعه پایدار - مقایسه هند و ژاپن، تدبیر شماره ۲۰۱. ۲۸-۳۲.
 ضرغام بروجنی، حمید و عزیزی، فاطمه. ۱۳۹۸. میراث فرهنگی، عامل بنیادین توسعه هی گردشگری ج.ا.ایران، ایده، سال چهارم، شماره دهم، ۱۴-۶.
 مرادی، علیرضا. ۱۳۹۰. نقش میراث فرهنگی در تقویت هویت فرهنگی، نشریه مهندسی فرهنگی، شماره ۵۳ و ۵۴، ۶۶-۶۰.
 موسوی، میرنجف، جلالیان، اسحاق و باقری کشکولی، علی. ۱۳۹۳. نقش مصنوعات معنادار فرهنگی در توسعه گردشگری شهری در شهرهای حوزه خلیج فارس با تاکید بر موسیقی (مطالعه موردی: بوشهر)، دهمین همایش علمی پژوهشی خلیج فارس، جهاد دانشگاهی، مرکز گردشگری علمی فرهنگی دانشجویان ایران.

مهدی زاده، جواد. ۱۳۸۴. جایگاه میراث فرهنگی در توسعه پایدار شهری، جستارهای شهرسازی، شماره دوازدهم، بهار ۱۳۸۴.
 مهراندیش، محمدرضا. ۱۳۸۷. مفاهیم و ارزش های جهانی میراث فرهنگی ایران، نشریه پیام باستان شناس، شماره ۹، ۵۵-۴۳.
 نجفی، موسی. حسینی، سیدرضا. ۱۳۹۴. نقش پیش فرضها در شکل گیری مبانی نظری هویت ملی، جستارهای سیاسی معاصر، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال ششم، شماره چهارم، ۱۶۰-۱۴۷.
 یزدانی، افشین. ۱۳۹۰. مستندات بازنگرگی و تهیه نقشه اجرای حریم های درجه یک و دو به همراه تبیین حریم درجه سه (چشم انداز) محوطه میراث جهانی تخت جمشید، نقش رستم و شهر استخر، بنیاد پژوهشی پارسه پاسارگاد.

ب) نافرایی

Andrades, L., & Dimanche, F. 2017. Destination competitiveness and tourism development in Russia: Issues and challenges. *Tourism Management*, 62, 360-376.
 Hamilton, J. M., Maddison, D. J., & Tol, R. S. 2005. Climate change and international

tourism: a simulation study. *Global environmental change*, 15(3), 253-266.
 Sariisik, M., Turkey, O., & Akova, O. 2011. How to manage yacht tourism in Turkey: A swot analysis and related strategies. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 24, 1014-1025.

ج) اینترنتی

را پس گرفت، خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، دوشنبه ۵ اسفند ۱۳۹۸، کد خبر: ۹۸۱۲۰۵۰۳۹۱۷. برگرفته از: <https://www.isna.ir/news/98120503917/>
 خبرآنلاین. سه شنبه ۱۷ فروردین ۱۳۹۵. نابودگران جدید میراث فرهنگی و آثار باستانی ایران، خبرآنلاین خبرگزاری تحلیلی ایران، کد خبر: ۵۲۴۴۵۵. برگرفته از: <https://www.khabaronline.ir/news/524455>
 خبرگزاری دانشجو. یکشنبه ۵ اردیبهشت ۱۴۰۰. تخریب آثار باستانی و نابودی پوشش گیاهی؛ هدیه معدن کاران برای تکاب!، کد خبر: ۹۲۸۲۶۱. برگرفته از: <https://www.snn.ir/oog3tf>
 شنبه ۱۵ اردیبهشت ۱۳۹۲. از اثری که قدس آنلاین. یک پایگاه! تخریب می شود تا سنگی از معدن خارج شود خبری-تحلیلی قدس آنلاین، کد خبر: ۱۲۰۵۲۴. برگرفته از: <http://qudsonline.ir/news/120524/>

ایرنا. یکشنبه ۱۹ اردیبهشت ۱۳۹۵. ممانعت از تخریب یک محوطه تاریخی در سیرجان، خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا)، کد خبر: ۸۲۰۶۵۴۲۲. برگرفته از: www.irma.ir/news/82065422/
 ایرنا، جمعه ۱۸ آبان ۱۳۹۷. معدنکاری در قلعه سموران، توسعه یا تخریب میراث ملی، خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا)، کد خبر: ۸۳۰۹۲۹۹۱. برگرفته از: www.irma.ir/www.news/83092991/
 ایرنا، جمعه ۱۰ اردیبهشت ۱۴۰۰. پنج هزار معدن در کشور غیرفعال است، خبرگزاری جمهوری اسلامی - استان زنجان (ایرنا)، کد خبر: ۸۴۳۱۳۳۴۷. برگرفته از: www.irma.ir/news/84313347/
 ایمانیان، سمیه. ۱۳۹۸. معدن کاران به سایت تاریخی جویچی رحم نکردند، خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، دوشنبه ۲ مهر ۱۳۹۸، کد خبر: ۹۸۰۷۰۲۰۱۳۳۱. برگرفته از: <https://www.isna.ir/news/98070201331>
 ایمانیان، سمیه. ۱۳۹۸. قلعه سلجوقی «سموران» حق خود

“Contents”

Article

- Exploitation of Mines and its Challenges for Cultural and Historical Heritage** | Hamed Molaei Kordshooli 4
- Charles Masson’s Finds From Begram And Identifying The Islamic Mint Of Farwān** | Joe Cribb, Persian translated by Bagher Fazeli 21
- Music Archaeology: Some Methodological and Theoretical Considerations** | A. A. Both, Persian translated by Ali Rostami 41
- What Taphonomy Is, What it isn’t, and Why Taphonomists Should Care about the Difference** | R. Lee. Lyma , Persian translated by Alireza Yazdani Sangari 53

Obituary

- Hamid Khatib Shahidi**
Arshak Iravanian 70

ایران ورجاوند

○ ○ ○ ○ ○
| Iran-e Varjavand (Glorious Persia) |
| Persian Journal Of Iranain Studies |
| Vol. 5, No.8, Spring & Summer 2022 |

Concessionaire, Manager in Charge
and Editor-in-chief:

| Dr Shahin Aryamanesh |

Managing Editor: **Houshang Rostami**

 Tehran, Iran, Post box: 14515-569

 www.iranvarjavand.ir

 Iranvarjavand@hotmail.com

 +98 9395969466

Panel with the god Zeus/Serapis/Ohrmazd
and worshiper ca. 3rd century A.D. Kushan,
Bactria; Northern Afghanistan.
The Metropolitan Museum of Art, USA

All rights reserved. No part of this publica-
tion may be reproduced, stored in a retrieval
system or transmitted in any form or by any
means, electronic, mechanical, photocopying,
recording or otherwise, without prior permis-
sion in writing, form the publisher.

With Contributions by

| Tissaphemes Archaeological Research Group |

Persian Journal of Iranian Studies | Vol. 5 | No. 8 | Spring & Summer 2022

ایران
ورجاوند
Iran-e Varjavand
(Glorious Persia)

- ◆ Music Archaeology: Some Methodological and Theoretical Considerations
- ◆ Exploitation of Mines and its Challenges for Cultural and Historical Heritage
- ◆ Charles Masson's Finds From Begram And Identifying The Islamic Mint Of Farwān
- ◆ What Taphonomy Is, What it isn't, and Why Taphonomists Should Care about the Difference